

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра безпека життєдіяльності

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Безпека життєдіяльності та основи охорони праці

освітньо-професійна програма Технологія виробництва і переробка продукції
тваринництва

спеціальності 204 Технологія виробництва і переробка продукції
тваринництва

галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство

освітній ступінь Бакалавр

Факультет технології виробництва і переробки продукції тваринництва

Розробник: Володимир Дудник, доцент, к.т.н., доцент

Гарант: Віктор Слинько, професор, к.с-г.н., доцент

**Полтава
2021 р.**

Опис навчальної дисципліни та інформація про розробника

Назва навчальної дисципліни	Безпека життєдіяльності та основи охорони праці
Назва структурного підрозділу	Кафедра безпека життєдіяльності
Контактні дані розробників, які залучені до виконання	<i>Викладачі:</i> Дудник Володимир, к.т.н., доцент <i>Контакти:</i> ауд. 345А (навчальний корпус №3) <i>Телефон/факс:</i> (0532) 60 98 61 <i>E-mail:</i> volodymyr.dudnyk@pdaa.edu.ua <i>Сторінка викладача:</i> https://www.pdaa.edu.ua/people/dudnyk-volodymyr-vasylovych
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський) рівень
Спеціальність	204 Технологія виробництва і переробка продукції тваринництва
Попередні умови для вивчення навчальної дисципліни	Базові знання з безпеки життєдіяльності та охорони праці За відповідним рівнем, дисципліни, що передують з загальнообов'язкового циклу

Заплановані результати навчання:

Мета вивчення навчальної дисципліни: формування знань, умінь, компетенцій для здійснення ефективної професійної діяльності за спеціальністю, з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, шляхом забезпечення оптимального управління охороною праці на об'єктах господарської діяльності, а також формування відповідальності за особисту та колективну безпеку, усвідомлення необхідності обов'язкового виконання в повному обсязі заходів із забезпечення безпеки праці на робочих місцях.

Основні завдання навчальної дисципліни: набуття сучасних знань про загальні закономірності виникнення і розвитку небезпек, надзвичайних ситуацій, їх властивостей і можливий вплив на здоров'я та життя людини, а також знань, умінь і навичок ефективно вирішувати завдання професійної діяльності з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці та гарантуванням збереження життя, здоров'я та працездатності працівників у різних сферах професійної діяльності.

Компетентності:

загальні:

ЗК 2. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях

ЗК 4. Здатність до здійснення саморегуляції та ведення здорового способу життя, здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 7. Прагнення до збереження навколишнього середовища, забезпечення та дотримання безпечних умов праці.

спеціальні:

ФК 13. Здатність використовувати спеціальні знання для проведення санітарно-гігієнічних і профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва і переробки продукції тваринництва.

Програмні результати навчання

ПРН 6. Впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці.

ПРН 17. Координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.

Програма навчальної дисципліни:

Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. Таксономія небезпек. Ризик як оцінка небезпек.

Тема 2. Природні загрози, характер їхніх проявів та дії на людей, тварин, рослин, об'єкти господарювання.

Тема 3. Техногенні небезпеки та їхні наслідки.

Тема 4. Соціально-політичні небезпеки, їх види та характеристики. Соціальні та психологічні чинники ризику. Основи здорового способу життя. Поведінкові реакції населення у НС.

Тема 5. Застосування ризик-орієнтовного підходу для побудови імовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку НС.

Тема 6. Менеджмент безпеки, правове забезпечення та організаційно-функціональна структура захисту населення та адміністративно-територіальних об'єктів (АТО) у НС.

Тема 7. Загальні питання охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.

Тема 8. Організація охорони праці на підприємстві. Навчання з питань охорони праці.

Тема 9. Профілактика травматизму та професійних захворювань.

Тема 10. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії.

Тема 11. Основи виробничої безпеки.

Тема 12. Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах.

Трудомісткість

Загальна кількість годин – 90 год. Кількість кредитів – 3.

Вид підсумкового контролю – екзамен.

Додаткові матеріали для представлення навчальної дисципліни:

Робоча навчальна програма (Силабус), презентації, відеоролики.

Формат дисципліни:

Викладання курсу передбачає поєднання традиційних форм аудиторного навчання з елементами електронного навчання (дистанційне навчання), в якому використовуються інформаційні технології, онлайн консультування і т.п.

У міжсесійний період формат – очний, (для здобувачів вищої освіти – можливе використання дистанційного навчання).

Під час сесії формат – очний.

Обсяг дисципліни:

Вид заняття	Загальна кількість годин
Лекції	16
Практичні заняття	14
Самостійна робота	60

Технічне й програмне забезпечення /обладнання:

У період сесії бажано мати мобільний пристрій (телефон) для оперативної комунікації з адміністрацією, методистом та викладачами з приводу проведення занять та консультацій.

У міжсесійний період комп'ютерну техніку (з виходом у глобальну мережу для здобувачів вищої освіти, що навчаються дистанційно) та оргтехніку для комунікації з викладачами та підготовки (друку) самостійних робіт.

Політики курсу:

Політика навчальної дисципліни визначається системою вимог, які викладач пред'являє до здобувача вищої освіти при вивченні дисципліни та ґрунтується на засадах академічної доброчесності.

Вимоги можуть стосуватися:

- відвідування занять (неприпустимість пропусків, запізень і т.п.);
- правил поведінки на заняттях (активну участь, виконання необхідного мінімуму навчальної роботи, відключення телефонів та ін.);
- заохочень та стягнень (за що можуть нараховуватися або відніматися бали і т.п.).

Політику навчальної дисципліни вибудовується з урахуванням норм законодавства України щодо академічної доброчесності (<https://www.pdaa.edu.ua/content/akademichna-dobrochesnist>), Статуту (<https://www.pdaa.edu.ua/lib/rectore/statyt2017/statyt2017.html>), положень ПДАА

(<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2371/polozhennyapropsyholichnusluzhbu.pdf>,
<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2371/polozhennyaprotydiyubulingu.pdf>,
<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2371/polozhennyaprostudentskesamovryaduvannyavpdaa.pdf>,
<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2371/poryadok-rozgdadyadu-skarg.pdf>),
та інших нормативних документів.

Система оцінювання та вимоги:

Оцінювання результатів навчання

Програмні результати навчання	Форми контролю
ПРН 6. Впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці.	Поточний контроль: тестування, виконання вправ на практичних заняттях; виконання завдань самостійної роботи (конспектування теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань). Семестровий контроль: екзамен Підсумковий контроль: семестровий контроль та атестація здобувачів вищої освіти
ПРН 17. Координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.	

Критерієм успішного навчання є досягнення здобувачем вищої освіти мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання.

Критерії успішного опанування програмних результатів навчання

Програмні результати навчання	Відсоток у підсумковій оцінці з навчальної дисципліни, %	Пороговий рівень оцінок, балів	
		максимальний	мінімальний
ПРН 6. Впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці.	43	43	25,8
ПРН 17. Координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.	57	57	34,2
Разом	100	100	60

Одним із обов'язкових елементів освітнього процесу є систематичний поточний контроль оволодіння компетентностями та підсумкова оцінка рівня досягнення програмних результатів навчання.

Форми оцінювання результатів навчання

Програмні результати навчання	Форми контролю														Разом	
	Розв'язання тестів						Виконання вправ на практичних заняттях		Виконання завдань самостійної роботи		Екзамен					
	№1		№2		№3											
	Мінімальна кількість	Максимальна кількість	Мінімальна кількість	Максимальна кількість	Мінімальна кількість	Максимальна кількість	Мінімальна кількість балів	Максимальна кількість балів	Мінімальна кількість балів	Максимальна кількість балів	Мінімальна кількість балів	Максимальна кількість балів	Мінімальна кількість балів	Максимальна кількість балів		
ПРН 6. Впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці.	9	15	-	-	-	-	3	5	7,8	13	6	10	25,8	43		
ПРН 17. Координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.	-	-	9	15	9	15	3	5	7,2	12	6	10	34,2	57		
Разом	9	15	9	15	9	15	6	10	15	25	12	20	60	100		

Формами поточного контролю знань здобувачів вищої освіти є:

- розв'язання тестів;
- виконання вправ на практичних заняттях (розв'язування ситуаційних задач);
- виконання завдань самостійної роботи (конспектування теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань).

Форма семестрового контролю знань здобувачів вищої освіти згідно з робочим та навчальним планом є:

- екзамен.

Формуючи систему оцінювання результатів навчання науково-педагогічним працівником вказуються, виходячи з особливостей навчальної дисципліни: форма контролю знань успішності здобувачів вищої освіти, шкала та критерії оцінювання результатів їх навчання для поточного та підсумкового контролю із врахуванням очікуваних результатів навчання.

Схема нарахування балів з навчальної дисципліни

Назва тем	Форми контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти						Разом
	Розв'язання тестів			Виконання завдань самостійної роботи	Виконання вправ на практичних заняттях	Екзаме н	
	№1	№2	№3				
Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. Таксономія небезпек. Ризик, як кількісна оцінка небезпек.	3	-	-	2			5
Тема 2. Природні загрози, характер їхніх проявів та дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.	1	-	-	2			3
Тема 3. Техногенні небезпеки та їхні наслідки.	1	-	-	2			3
Тема 4. Соціально-політичні небезпеки, їхні види та особливості. Соціальні та психологічні чинники ризику. Поведінкові реакції населення у НС.	4	-	-	2			6
Тема 5. Застосування ризик-орієнтованого підходу для побудови імовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку НС.	3	-	-	3			6
Тема 6. Менеджмент безпеки, правове забезпечення та організаційно-функціональна структура захисту населення та АТО у НС.	3	-	-	2			5
Тема 7. Загальні питання охорони праці. Правові та організаційні основи охорони праці. Державне управління охороною праці, державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.	-	6	-	2			8
Тема 8. Організація охорони праці на підприємстві. Навчання з питань охорони праці.	-	5	-	2			7
Тема 9. Профілактика травматизму та професійних захворювань.	-	4	-	2			6
Тема 10. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії	-	-	8	2	10		20
Тема 11. Основи виробничої безпеки			4	2			6
Тема 12. Основи пожежної профілактики на виробничих об'єктах.	-	-	3	2			5
Екзамен							20
Разом	15	15	15	25	10	20	100

Форми, шкала та критерії оцінювання результатів навчання при проведенні поточного контролю успішності здобувачів вищої освіти:

- виконання завдань самостійної роботи - здобувач вищої освіти виконує за всіма темами з навчальної дисципліни:

Критерії оцінювання виконання завдань самостійної роботи (0-2 бали)

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
2	Завдання самостійної роботи виконані в повному обсязі, змістовно розкрита сутність кожного теоретичного питання, виконані практичні завдання, це свідчить про засвоєння теоретичних знань в повному обсязі, що дає можливість застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
1	Завдання самостійної роботи виконані, в теоретичних питаннях більшості завдань не розкрита сутність, практичні завдання виконані з суттєвими недоліками, а деякі не виконані взагалі, це свідчить про не доопрацювання тем самостійної роботи, що ускладнює можливість розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
0	Завдання самостійної роботи не виконані, що не дає можливості оцінити формування компетентностей та отримання програмних результатів навчання

Критерії оцінювання виконання завдань самостійної роботи (0-3 бали) (теми 5)

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
3	Завдання самостійної роботи виконані в повному обсязі, змістовно розкрита сутність кожного теоретичного питання, виконані практичні завдання, це свідчить про засвоєння теоретичних знань в повному обсязі, що дає можливість застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
2	Завдання самостійної роботи виконані, але в деяких теоретичних питаннях не розкрита сутність, практичні завдання виконані з помилками, це свідчить про засвоєння теоретичних знань в повному обсязі, що дає можливість застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати, а саме впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
1	Завдання самостійної роботи виконані не в повному обсязі, в теоретичних питаннях більшості завдань не розкрита сутність, практичні завдання не виконані, це свідчить про не доопрацювання тем самостійної роботи, що ускладнює можливість розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати, а саме впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
0	Завдання самостійної роботи не виконані, що не дає можливості оцінити формування компетентностей та отримання програмних результатів навчання

Форма проведення семестрового контролю згідно з робочим та навчальним планом – **екзамен**, завдання якого складається з 2 теоретичних питань та 1-ї практичної ситуації.

Шкала та критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти на екзамені

Вид завдання	Бали	Критерії оцінювання
для 1-го теоретичного питання	0	відсутність відповіді на теоретичне питання, що не дає можливість оцінити формування компетентностей та отримання програмних результатів навчання у здобувача вищої освіти
	1	окремі положення теоретичного питання розкрито частково та поверхнево, допущені при цьому певні суттєві помилки, які значно вплинули на загальне розуміння питання, що свідчить про не задовільну підготовку та не здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	2	правильно визначено сутність теоретичного питання, розкривши його лише частково і допустивши при цьому окремі помилки, що призводить до зниження можливості інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	3	правильно визначено сутність теоретичного питання, але розкрито його не повністю, допустивши деякі помилки, що свідчить про здатність інтерпретувати отримані

Вид завдання	Бали	Критерії оцінювання
		результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	4	теоретичне питання розкрито, однак не повному обсязі, з деякими неточностями, що свідчить про здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	5	теоретичне питання розкрито повністю, що свідчить про здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
для 1-ї ситуації	0	відсутність розрахунку практичної ситуації, що не дає можливість оцінити формування компетентностей та отримання програмних результатів навчання у здобувача вищої освіти
	2	при розрахунках практичної ситуації вказані тільки загальні формули, які мають неточності, що свідчить про не задовільну підготовку та не здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	4	при розрахунках практичної ситуації допущені суттєві помилки, які призвели до негативного результату, не зроблені висновки, що свідчить про не задовільну підготовку та не здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	6	при розрахунках практичних ситуацій допущені неточності, які не вплинули на результат, не зроблені висновки, що свідчить про здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	8	розрахунки практичних ситуацій виконані правильно, але не зроблені висновки, що свідчить про здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.
	10	розрахунки практичної ситуації виконані правильно, сформувані повні висновки, що свідчать про здатність інтерпретувати отримані результати навчання, а саме: впливати на дотримання вимог, щодо збереження навколишнього середовища та забезпечення безпечних умов праці, координувати проведення гігієнічних, санітарно-профілактичних заходів на фермах та інших об'єктах із виробництва та переробки продукції тваринництва.

Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Атаманчук П.С., Мендерецький, Панчук О.П., Чорна О.Г. Безпека життєдіяльності: навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 276с.
2. Бедрий Я.І., Нечай В.Я. Безпека життєдіяльності: навч.посіб. Львів: Магнолія, 2017.499с.
3. Березуцький В. В. Ризик орієнтований підхід в охороні праці: монографія. LAP Lambert Academic Publishing, 2019. 108 с.
4. Безпека людини в сучасних умовах: монографія. Н.Л. Березуцька, А.О. Богодист та ін.; за заг. ред. проф. В.В. Березуцького. Харків: ФОП Мезіна В.В., 2018. 208с.
5. Дикань С.А., Іваницька І.О. Безпека людини. Університетський курс [Текст] Human Secursty: підручник. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2019. 279с.
6. Запорожець О. Безпека життєдіяльності: навч.посібн. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 448с.
7. Зеркалов Д.В. Безпека життєдіяльності: навч. посібн. Київ: Основа, 2016. 267с.
8. Запорожець О.І. Основи охорони праці: підручник. Київ: вид. ЦУЛ, 2019. 264с.
9. Грибан В.Г., Негодченко О.В. Охорона праці: навч. посібн. Київ: вид. ЦУЛ, 2019. 280с.

Допоміжні

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кодекс законів про працю: закон України з змінами від 17.05.2012р. № 4711-VI. URL: <http://portal.rada.gov.ua>.

3. Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці»: закон України від 21.11.2002р. № 229-IV. URL: <http://portal.rada.gov.ua>.
4. Положення про службу охорони праці: типові положення від 15.11.2004р. № 255. URL: <http://www.dnopr.kiev.ua>.
5. Типове положення про навчання з питань охорони праці: типові положення від 26.01.2005р. № 15. URL: <http://www.dnopr.kiev.ua>.
6. Підписка: Науково-виробничий журнал «Охорона праці». Київ: ТОВ «Редакція журналу «Охорона праці». 2021.
7. Костенко О.М., Опара Н.М., Дрожжана О.У. Методологія аналізу передтравматичних, травматичних ситуацій та виробничого травматизму в агроінженерії. Вісник ПДАА.№3. Полтава: РВВ ПДАА 2020. С.287-294.
8. Костенко О.М., Лапенко Т.Г., Опара Н.М., Дудник В.В., Шпилька М.М., Дрожжана О.У. Методика статистичного аналізу, короткострокового прогнозування травматизму та шляхів його профілактики в агроінженерії. Вісник ПДАА.№1. Полтава: РВВ ПДАА 2021. С.273-279.
9. Жидецький В.Ц., Лях І.М., Дудник В.В. Вплив виробничого освітлення на орган зору оператора комп'ютерного набору. *Квалілогія книги*. Львів, 2020. №2 (38). С. 7-14.
10. Лях І.М., Дудник В.В. Дослідження виробничого травматизму на підприємствах України: причини і фактори виникнення. *Актуальні проблеми економіки*. Київ, 2020. №12 (234). С. 67-72.

Інформаційні ресурси мереж Інтернет

1. Офіційний сайт Державна служба України з питань праці. URL: <http://dsp.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
3. Офіційний сайт Державна служба України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://www.dsns.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Фонду соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/>
5. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://rada.gov.ua/>
6. [Правова інформаційно-пошукова система «Нормативні акти України»](#).
URL: <https://allref.com.ua/>
7. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/>.